

Muzeum Regionalne
w Środzie Śląskiej

Średzkie Zeszyty Naukowe

TOM 11/ 2010

Zbigniew Aleksy, Grzegorz Borowski, Marek Grześkowiak,
Piotr Jarysz, Paweł Konczewski

**SPRAWOZDANIE Z INTERDYSCYPLINARNYCH BADAŃ
ROZPOZNAWCZYCH TERENU DZ. NR 111/1
W ŚRODZIE ŚLĄSKIEJ PRZY UL. KILIŃSKIEGO**

(dec. nr 759/2008 z dnia 16.06.2008 r.)

sprawozdanie ma charakter ostateczny

Środa Śląska 2010

© Muzeum Regionalne w Środzie Śląskiej

Zbigniew Aleksy, Grzegorz Borowski, Marek Grzeškowiak,
Piotr Jarysz, Paweł Konczewski

SPRAWOZDANIE Z INTERDYSCYPLINARNYCH BADAŃ ROZPOZNAWCZYCH TERENU DZ. NR 111/1 W ŚRODZIE ŚLĄSKIEJ PRZY UL. KILIŃSKIEGO

WSTĘP

Badania, będące przedmiotem niniejszego sprawozdania, przeprowadzono w miesiącach czerwiec – lipiec 2008 r. na podstawie decyzji Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu nr 759/2008 z dnia 16.06.2008 r. Początkowo, zgodnie ze wspomnianą decyzją, na obszarze dz. nr 111/1 w Środzie Śląskiej planowane było przeprowadzenie szerokopłaszczyznowych, wyprzedzających, ratowniczych badań archeologiczno-architektonicznych związanych z planowanym zagospodarowaniem tego terenu (ryc. 1, 2). Miały one obejmować swoim zasięgiem obszar ok. 4 arów do gł. ok. 4 m, czyli do przewidywanego poziomu calca. Badania te rozpoczęto w dniu 18.06.2008 r., wykonując sondaż archeologiczny w północno-zachodniej części działki, który obejmował swym zasięgiem obszar o powierzchni ok. 2-3 m² i głębokość ok. 4,5 m (ryc. 3; fot. 1, 2). Dnia następnego, po decyzji inwestora, przerwano ich realizację (patrz Dziennik badań). Decyzja ta wynikała z faktu, że działania z pierwszego dnia badań archeologicznych wykazały, iż spodziewany poziom calca (w rozumieniu inwestora – gruntu nośnego) może znajdować się głębiej, niż 4 m poniżej obecnego poziomu terenu, co w znacząco powiększyłoby koszty całej inwestycji. W celu dokonania oceny, na jakiej głębokości znajduje się grunt nośny, inwestor podjął decyzję o realizacji badań geotechnicznych (Zieliński, Niemczyński 2008). Badania te według wskazówek konserwatorskich połączono z badaniami archeologicznymi, mającymi na celu określenie, do jakiej głębokości sięgają nawarstwienia antropogeniczne (ryc. 3). Po wykonaniu tychże badań, jak się wydaje niezależnie od ich wyników, inwestor odstąpił od inwestycji, nie wykluczając jej realizacji w latach następnych.

W związku z tym sporządzono sprawozdanie, w którym zamieszczono analizę powyższych czynności. Obejmuje ona kwerendę archiwalną oraz sondażowe badania

geotechniczno-archeologiczne. Całość wykonana została przez autorów niniejszego tomu i traktowana powinna być jako wstępne rozpoznanie terenu przed przyszłymi badaniami szerokopłaszczyznowymi.

KWERENDA ŹRÓDEŁ

Ulica Jana Kilińskiego (wcześniej nazywana Piekarską, a od 1605 r. aż do 1945 r. Ślusarską) w Środzie Śląskiej jest integralnym elementem średniowiecznego układu urbanistycznego, jaki wykształcił się w XIII i XIV w. Jego zasięg wyznaczały mury miejskie. Część pieniędzy na ich budowę pochodziło z darowizny ówczesnego władcy miasta, króla czeskiego Jana Luksemburskiego. W dokumencie z 16 października 1341 r. przekazywał on miastu dziesięcioletni czynsz płacony mu przez Żydów średzkich (Kindler 1934, s. 18; Meinardus 1906, s. 235). Wybudowane mury miały 15 stóp wysokości oraz 4 stopy szerokości. Posiadały w średniowieczu 48 bastei i wież, wśród nich 8 wież głównych, z których część rozebrano do wysokości murów już w XVII w., a resztę w 1765 r. W 1818 r. mury obniżono o 3 stopy (Zmarzły 1935, s. 56-57).

Aby ulżyć wydatkom miejskim wszystkie wieże przekazano do opieki, a w razie potrzeby też do obrony, cechom miejskim. I tak: szewcy bronili wieżę przy bramie wrocławskiej, karczmarze, ślusarze i garncarze – przy bramie legnickiej, rzeźnicy – przy bramie rzeźniczej, piekarze – przy bramie piekarskiej, stolarze i bednarze – wieżę bednarską, stojącą obok katowni w północno-wschodnim narożniku murów, kozusznicy – wieżę mniszą za klasztorem minorytów, krawcy – wieżę przy bramie św. Tomasza, sukiennicy – wieżę w narożniku południowo-zachodnim (Kindler 1934, s. 19). Bramy: wrocławska, legnicka, świdnicka i rzeźnicza powstały w XIV w. wraz z wieńcem murów obronnych. Bramę piekarską – zwaną też nową w ciągu ul. Kilińskiego (wówczas Piekarskiej) wzniesiono dopiero w 1536 r. Wcześniej w tym miejscu miała znajdować się tylko furka. Nową bramę wybudowano po to, by ułatwić komunikację z ogrodami, polami i stawami, leżącymi na północ od miasta (Heyne 1845, s. 38; Kindler 1934, s. 20; Zmarzły 1935, s. 56; Bimler 1940, s. 71). Po jej wybudowaniu łatwiej też było się dostać do młyna – Baumgartenmühle. Mieścił się on w sąsiedztwie dzisiejszego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego, przy rzeczce Rokitnik, na końcu Krumme Gasse – ulicy Krętej, która była przedłużeniem ul. Piekarskiej /Ślusarskiej, Kilińskiego/. Młyn ten źródłowo

potwierdzony jest po raz pierwszy w 1358 r. Wtedy to mieszczanin średzki, rzeźnik Mathias, ufundował w kościele parafialnym ołtarz św. Jana Ewangelisty i uposażył go między innymi dochodami z młyna „który leży poza granicami miasta za wsią Pfaffendorf w miejscu które zwane jest Baumgarten” (Kindler 1934, s. 48). Pffafendorf – Probstwo, to średniowieczna wieś w obrębie dzisiejszej ul. Sikorskiego. Staw obok młyna (dzisiejsze „Kajaki”) w 1414 r. kupił rajca miejski Peter Pirner. Do rodziny tej należał też inny młyn we Flämischdorf, dziś popularnie – Bielany. Młyn ten od, aż do 1945 r. nosił nazwę Pirnermühle (Kindler 1934, s. 65). Później staw („Kajaki”) kupiła rada miasta, która w 1471 r. weszła również w posiadanie Baumgartenmühle (Kindler 1934, s. 85). Kolejny raz staw wzmiankowany jest w dokumencie z 1545 r., potwierdzającym zakup przez rzeźników średzkich ziemi obok nowego stawu (Neu Teich) przed bramą piekarską (Bäckertor). Ziemia ta przeznaczona była na pastwisko dla bydła z rzeźni (Kindler 1934, s. 162, Heyne 1845, s. 104). Baumgartenmühle zaś kolejny raz wzmiankowany jest w dokumencie z 1480 r. potwierdzającym przekazanie przez Martina Ebendicte czynszu klasztorowi minorytów ze swego ogrodu leżącego obok Baumgartenmühle i krumme Gasse (Kindler 1934, s. 102-103). W dokumencie tym po raz pierwszy występuje nazwa Krętej uliczki - krumme Gasse będącej, jak już wcześniej wspomniano, przedłużeniem ul. Kilińskiego.

Na planie miasta z 1760 r. młyn ten – Baumgartenmühle, zaznaczony jest jako mały młyn foluszniczy – Kl. Walkmühle (Atlas, il. 11). Najprawdopodobniej w 1806 r. przerobiono go na młyn papierniczy (Heyne 1845, s. 321; Atlas, il. 18). W 1905 r. spółka „Neumarkter Industrie” na północny-wschód od budynku dzisiejszego Ośrodka Szkolno Wychowawczego (OSW) wybudowała fabrykę obróbki wikliny, którą następnie zmieniono w fabrykę przedmiotów blaszanych. Nie jest znana data zamknięcia i zburzenia tej fabryki (Kindler 1907, s. 251). W willi Hermanstahl, w której obecnie mieści się OSW, a która pierwotnie należała do właścicieli (fabryki mebli) przy ul. Sikorskiego, w 1925 r. urządzono powiatowy dom dziecka, opiekujący się niezamężnymi matkami z nowo narodzonymi dziećmi (Frommer, s. 37).

„Kajaki”, wzmiankowane po raz pierwszy jako staw obok młyna już w 1414 r., swój aktualny wygląd otrzymały w 1974 r. Upamiętnia to obelisk ustawiony w południowo-wschodniej części kompleksu przy ul. Górnej. Napis brzmi ”Ośrodek Wypoczynku Świątecznego”, który otwarto w lipcu 1974 r. na XXX lecie PRL.

Ulica Kilińskiego, poza obrębem murów miejskich, została zabudowana dopiero w

końcu XIX w. Jej wschodnią część, do ulicy do ulicy Strzeleckiej, w całości zabudował powstały w 1886 r. ewangelicki Kreisverein für innere Mission. W 1889 r. wzniesiono budynek schroniska Herberge zur Heimat, w którym mieszkały również siostry ewangelickie, diakonise opiekujące się potrzebującymi pomocy. W piwnicy tego budynku mieściła się kuchnia dla ubogich. Jego budowę sfinansowali w dużej mierze właściciele folwarków w Szczepanowie – von Loesch, oraz w Chwalimierzu – von Kramsta. W dziesięć lat później w 1900 r., na północ od schroniska wzniesiono budynek szpitala. Oba budynki istnieją do dzisiaj i do niedawna wykorzystywane były jako szpital. Na południe od schroniska wybudowano przedszkole, które podobnie jak budynek izolatki nie przetrwało do naszych czasów (Kindler 1907, s. 254; Frommer, s. 40, 42). Po przeciwnej, zachodniej stronie ulicy, zarząd powiatu w latach 1927-1928 wybudował dla swoich pracowników, istniejące do dzisiaj, budynki mieszkalne (Frommer, s. 61).

Szczupłość materiałów archiwalnych uniemożliwia dokładne prześledzenie stosunków własnościowych przy ulicy Kilińskiego, a tym samym i w obrębie działek, na których prowadzone będą badania archeologiczne. Nie zachował się bowiem drugi tom Księgi Katastralnej obejmujący opis i wykaz właścicieli działek przy ulicy Kilińskiego z końca XIX i pocz. XX w. Tym samym nie możemy wskazać ani właścicieli, ani przeznaczenia budynków w XIX w., a tym bardziej w stuleciach wcześniejszych. Jedynym wyjątkiem jest działka nr 68/4 przy skrzyżowaniu z ul. Daszyńskiego, na której stoi obecnie budynek przychodni lekarskiej. Jest ona oddalona od omawianej z sprawozdaniu działki nr 111/1 o ok. 50 m. Wiemy, że w okresie średniowiecza działka ta należała do miasta i zajmowana była przez stajnie miejskie aż do połowy XIX w. W 1862 r. średzka gmina żydowska po jej wcześniejszym wykupieniu od miasta, wybudowała na niej synagogę. W czasie kryształowej nocy 8/9.11.1938 r. średzka synagoga została uszkodzona. Rozebrana ją w okresie powojennym (Brilling 1972, s. 135; Kindler 1907, s. 195). Przed wzniesieniem obecnego budynku przychodni, na działce tej przeprowadzono ratownicze badania archeologiczno-architektoniczne rejestrując elementy jej zagospodarowania od średniowiecza po czasy nowożytne (Drużyłowski 2001a).

Od 1690 r. rada miasta posiadała też browar przy ul. Kilińskiego (Kindler 1907, s. 161). Niestety nie wiemy dokładnie, gdzie się znajdował. Być może to ten sam browar, który w 1844 r. wydzierżawił, a w 1871 r. kupił od miasta Ferdynand Pavel (Keil 1930, s. 46; Frommer, s. 36; Aleksy, Borowski 2003, s. 221). Mieścił się on w narożniku Placu

Wolności nr 43-45 i ul. Kilińskiego nr 2. Zatem w stosunkowo bliskim sąsiedztwie dz. nr 111/1. W 1901 r. browar ten synowie Ferdynanda, Paul i Gustav Pawlowie, sprzedali Emilowi Grundmanowi, ten zaś w 1905 r. odsprzedał go Franzowi Pfestroffowi (Archiwum 214, nr 28, 29; Aleksy, Borowski 2003, s. 221). Po raz pierwszy browar na tej ulicy wzmiankowany jest już w 1584 r. (Kindler 1934, s. 150). Godzi się w tym miejscu dodać, że wspomniani właściciele browaru pochodzili z innej gałęzi rodziny Pavel, której rodzinny skarb odkryto podczas badań archeologicznych, poprzedzających budowę budynku przy pl. Wolności nr 62 (Drużyłowski 2001b). Skarb ten eksponowany jest w średzkim muzeum.

Pierwsze ogólne informacje o obecnej dz. nr 111/1 przy ul. Klińskiego, w ramach której funkcjonowały posesje o przedwojennych numerach 10, 12, 14¹ przynosi widok miasta z lotu ptaka od strony południowo-zachodniej autorstwa F.B. Wernhera (Atlas, il. 9). Widać na nim w tym miejscu trzy lub cztery budynki ustawione szczytem do ulicy. Podobną sytuację przedstawia kolejna rycina tego autora wykonana po 1774 r. (Atlas, il. 14). Na planie miasta z 1811/26 r. przedstawiony jest bieg wodociągu miejskiego w obrębie ulicy Kilińskiego (Atlas, il. 17). Możemy zatem przyjąć, że budynki na wspomnianych wyżej działkach podłączone być mogły do wodociągu miejskiego.

Najwięcej informacji przynosi plan katastralny miasta z 1860 r. (Atlas, il. 19). Interesujące nas działki noszą na nim odpowiednio numery: 10/277, 12/278, 14/279. Zaznaczono na nim wielkość poszczególnych działek oraz wszystkich innych budowli znajdujących się na nich. Na planie tym, podobnie jak na planie z 1755 r., wszystkie budynki skierowane były szczytem do ulicy. Budynki mieszkalne nr 10 i 12 mają tę samą długość, budynek nr 14 jest od nich nieco dłuższy. Na każdej z działek poza budynkami mieszkalnymi mieszczą się różne budynki gospodarcze, które mogły pełnić funkcję warsztatów rzemieślniczych, stajni lub szop. Na podstawie informacji zawartych w legendzie tego planu wiadomo również, że budynek nr 14 nie był pokryty w tym czasie dachówką, tak jak nr, 10 i 12, lecz gontem, łupkiem lub papą.

Plan katastralny z ok. 1905 r. przynosi nową numerację działek obowiązującą w Środzie Śląskiej do lat trzydziestych XX w. (Atlas, il. 23). I tak poszczególne działki otrzymały następujące numery: 10/277/3, 12/278/4, 14/279/5. Na planie tym zaznaczono również, poza budynkami mieszkalnymi, budynki gospodarcze.

Pierwsza dostępna średzka księga adresowa z 1932 r. informuje o mieszkańcach

¹ Numery te zostały ustalone na podstawie adnotacji ołówkowych na planie z 1860 r. i zweryfikowane w oparciu o księgę adresowe Środy Śląskiej z 1932 r. i 1940 r.

poszczególnych budynków. Przynosi również informacje o ich zawodach, co o tyle jest istotne, iż może pomóc w ustaleniu funkcji niektórych budynków w obrębie poszczególnych działek. Na przykład, jeśli właścicielem jakiejś działki był stolarz, to z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, iż największy budynek gospodarczy stojący na niej, to nic innego jak warsztat stolarski. Oczywiście, należy mieć na względzie fakt, że budynki gospodarcze – warsztaty, mogły zmieniać swą funkcję wraz ze zmianą właściciela działki. Zatem wspomniany jako przykład warsztat stolarski mógł być wcześniej (jak i później) równie dobrze każdym innym warsztatem: ślusarskim, bednarskim, kowalskim itp., czy też pełnić zupełnie inne funkcje o charakterze gospodarczym. Informacje zawarte w księdze adresowej poszerza i weryfikuje, dający się z nią skorelować, spis właścicieli gruntów z lat 1928-1945 przechowywany w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.

Według wspomnianych ksiąg w 1932 r. właścicielem działki nr 10/277/3 był Heimann Paul – Schuhmacher (szewc). Księga adresowa z 1936 r. pod tym numerem wymienia również Paula Heimanna, ale nie szewca, tylko pomocniczego pracownika poczty – Posthelfer (Einwohnerbuch 1936, s. 15).

Bittner Hermann – Zimmerpolier (podmajstrzy ciesielski) był w 1932 r. właścicielem budynku nr 12/278/4. Po nim (nie wiadomo dokładnie, kiedy; z pewnością jedynie to, że przed 1936 r.) właścicielem budynku był Kentsch Karl z Chomiąży, emerytowany pracownik kolei (ustawiacz pociągów) i jego żona Karlina, z domu Müller (Archiwum 213; Einwohnerbuch 1932, s. 30; Einwohnerbuch 1940).

Działka nr 14/279/5 przed 1932 r. należała do Augusty Sander, z domu Reichelt, rozwiedzionej ze stolarzem Sanderem, a w 1932 do jego innych spadkobierców, min. Osol Jenny z domu Paul, wdowy po ślusarzu. Zatem przypuszczać można, że na działce tej znajdował się warsztat stolarski na długo przed 1932 r. (Archiwum 213, nr 190-182; Einwohnerbuch 1932, s. 16, 30).

W oparciu o księgi Urzędu Stanu Cywilnego w Środzie Śląskiej przechowywane obecnie w siedzibie tegoż urzędu ustalono, że w 1921 r. pod nr 3 mieszkali Springer Maria – służąca, Springer Hedwig – pracownica fabryki papierosów (USC, Urodzenia: 1921; Zgony 1921).

W budynku przy ul. Kilińskiego nr 4 w 1909 r. mieszkał Kocher Karol – białoskórnik (USC, Urodzenia: 1909), a w 1919 r. min. Litzba Paul – białoskórnik (USC, Zgony: 1919).

Przy ul. Kilińskiego nr 5 w 1914 r. mieszkał Figura Paul – handlarz używanymi

artykułami (USC, Zgony: 1914), w 1916 Hegemeister Clara, z domu Sander (USC, Urodzenia: 1916), a w 1921 r. Brendel Karolina, z domu Kohler (USC, Zgony: 1921).

Ogólny widok omawianych wyżej działek przedstawia zdjęcie lotnicze miasta z 1927 r., wykonane od północy oraz zdjęcie z 1933 r. wykonane od południowego wschodu (Atlas, il. nr 27, 28).

Zabudowa omawianych działek, wchodzących w skład obecnej dz. nr 111/1 przy ul. Kilińskiego w Środzie Śląskie, uległa likwidacji po drugiej wojnie światowej.

BADANIA GEOTECHNICZNO-ARCHEOLOGICZNE

Jak wspomniano we wstępie, celem zorientowania się co do stanu zachowania i miąższości nawarstwień kulturowych, na badanej posesji postanowiono wykonać serię odwiertów z użyciem wiertnicy. Zakładano, że poprzez obserwację urobku pozostałego na sondzie uda się rozpoznać strukturę i miąższość nawarstwień na badanej posesji. Wykonano zatem pięć odwiertów o zróżnicowanej głębokości, zlokalizowanych w narożach omawianej działki oraz w jej partii centralnej (ryc. 3). Realizacji odwiertów podjęła się firma GEKO, geologia, ekologia, konsulting – Wrocław z siedzibą przy ul. Kruczej 100/7, 53-412 Wrocław. W wyniku tych prac powstało opracowanie geotechnicznych warunków podłoża dla potrzeb przyszłej budowy, w którym określono, na jakim poziomie znajduje się grunt nośny, odpowiedni do posadowienia planowanego budynku (Zieliński, Niemczyński 2008). Prace badawcze rozpoczynano ze współczesnego poziomu gruntu, który w obrębie dz. nr 111/1 wahał się w przedziale 124,11 – 126,43 m n.p.m.

Odwierty realizowane były przy użyciu zestawu Geotech 220-04, w którego skład wchodził świder spiralny o średnicy 7 cm (Zieliński, Niemczyński 2008, s. 4). Urobek wyjmowany był odcinkami o długości 1 m i analizowany bezpośrednio na spirali oraz w trakcie jego zdejmowania. Badania archeologiczne i geotechniczne przebiegały więc równolegle, a w ich wyniku powstały dla każdego odwiertu dwa schematy stratygraficzne, właściwe dla danej dyscypliny.

Stratygrafia nawarstwień w poszczególnych odwiertach przedstawiała się następująco:

Odwiert 1 (ryc. 4, fot. 3)

Stratygrafia archeologiczna

- 1 (głębokość 0-1 m) – jasnobrunatna, spiaszczona próchnica przemieszana z drobinkami cegieł;
- 2 (głębokość 1-2 m) – jasnobrunatna, spiaszczona próchnica z domieszką szarej, gliniastej próchnicy, żółtego piasku i gruzu ceglanego;
- 3 (głębokość 2-3,7 m) – szaro-ciemnobrunatna, ilasta próchnica z domieszką gruboziarnistego piasku. Od głębokości ok. 3,2 m notowano szczątki drewna;
- 4 (od głębokości 3,7 m) – żółty, gruboziarnisty piasek calcowy.

Stratygrafia geotechniczna

- 1 (głębokość 0-3,7 m) – nasyp niebudowlany;
- 2 (od głębokości 3,7 m) – piaski.

Odwiert 2 (ryc. 4, fot. 4)

Stratygrafia archeologiczna

- 1 (głębokość 0-0,8 m) – jasnobrunatna, spiaszczona próchnica z domieszką czarno-szarej, gliniastej próchnicy i gruzu ceglanego;
- 2 (głębokość 0,8-0,9 m) – szarobrunatna, ilasta próchnica;
- 3 (głębokość 0,9-1,4 m) – brunatna, spiaszczona próchnica z domieszką gruzu ceglanego;
- 4 (głębokość 1,4-2,20 m) – czarno-szara, ilasta próchnica ze szczątkami drewna, węglami drzewnymi i żółto-zielonkawym piaskiem;
- 5 (od głębokości 2,20 m) – piaski calcowe

Stratygrafia geotechniczna

- 1 (głębokość 0-2,2 m) – nasyp niebudowlany;
- 2 (od głębokości 2,2 m) – piaski.

Odwiert 3 (ryc. 4, fot. 5)

Stratygrafia archeologiczna

- 1 (głębokość 0-2,0 m) – jasnobrunatna, spiaszczona próchnica przemieszana z gruzem ceglanym;
- 2 (głębokość 2,0- 3,10 m) – pustka w gruncie (piwnica?);
- 3 (głębokość 3,10-3,50 m) – gruz ceglany przemieszany z próchnicą i piaskiem (zasyp dna

piwnicy?);

4 (od głębokości 3,50 m) – piaski calcowe.

Stratygrafia geotechniczna

1 (głębokość 0-3,5 m) – nasyp niebudowlany;

2 (od głębokości 3,5 m) – piaski.

Odwiert 4 (ryc. 4, fot. 6)

Stratygrafia archeologiczna

1 (głębokość 0-0,70 m) – szarobrunatna, przepiaszczona próchnica;

2 (głębokość 0,70-1,30 m) – jasna, brunatnoszara, przepiaszczona próchnica z dużą ilością gruzu ceglanego i grudek zaprawy wapiennej;

3 (głębokość 1,30-3,70 m) – czarnoszara, gliniasta próchnica z domieszką małej ilości żółtego piasku i drobkami cegieł, węgla drzewnych oraz niewielkimi fragmentami polepy;

4 (głębokość 3,70-4,0) – czarnoszara, gliniasta próchnica z domieszką rdzawo-żółtego piasku;

5 (od głębokości ok. 4 m) – żółte piaski calcowe.

Stratygrafia geotechniczna

1 (głębokość 0-4 m) – nasyp niebudowlany;

2 (od głębokości 4 m) – piaski.

Odwiert 5 (ryc. 4; fot. 7, 8)

Stratygrafia archeologiczna

1 (głębokość 0-3,7 m) – zasyp wcześniejszego wykopu;

2 (głębokość 3,70-4,70 m) – ciemna, gliniasta próchnica z drobnymi fragmentami cegieł;

3 (głębokość 4,70-5,0 m) – próchnica, identyczna jak powyżej, zawierająca dodatkowo przepalone drewno;

4 (głębokość 5,0-7,0 m) – ciemnoszara, mocno gliniasta próchnica (namuł?);

5 (od głębokości 7 m) – ciemnożółte piaski calcowe.

Stratygrafia geotechniczna

1 (głębokość 0-7 m) – nasyp niebudowlany;

2 (od głębokości 7 m) – piaski.

PODSUMOWANIE

Bardzo ograniczony zasięg prac badawczych pozwala jednak na wysunięcie kilku ciekawych wniosków:

1. Nawarstwienia calcowe w postaci piasków spoczywają na różnych głębokościach i wahają się w przedziale 2,2-4,0 m od współczesnego poziomu gruntu (ryc. 4-6).
2. Na całym badanym obszarze, nad calcem, znajdują się nawarstwienia kulturowe, o czym świadczą rejestrowane w odwiertach szczątki drewna, polepy i drobne fragmenty cegieł.
3. Stwierdzona w trakcie badań archeologicznych granica między calcem a nawarstwieniami kulturowymi przebiega niemal identycznie z granicą między zwartymi piaskami a nasypem niebudowlanym, zarejestrowaną podczas badań geotechnicznych.
4. W trakcie prowadzonych badań nie zarejestrowano materiału zabytkowego. Wynika to najprawdopodobniej z niewielkiej średnicy świdra wiertniczego (7 cm), który dodatkowo z pewnością kruszył ewentualne przedmioty. W związku z tym datowanie nawarstwień kulturowych jest utrudnione. Biorąc pod uwagę kwerendę archiwalną wykonaną dla badanego terenu wnioskować można, że nawarstwienia te powinny być datowane na średniowiecze i okres nowożytny.
5. Zwierciadło wody na badanym obszarze występuje na gł. ok. 7 m od współczesnego poziomu terenu (ryc. 5, 6; Zieliński, Niemczyński 2008, s. 6).
6. W narożniku północno-zachodnim działki funkcjonowało być może urządzenie w typie studni. Przemawia za tym fakt stwierdzenia w odwiercie 5, że nawarstwienia kulturowe mają tu największą miąższość i sięgają do wspomnianego wyżej zwierciadła wody
7. Zasypy gruzowe i pustka w odwiercie 3 wskazują na istnienie na posesji trwałej zabudowy murowanej.

LITERATURA

- Aleksy Z., Borowski G., 2003, *Relikty browaru w Środzie Śląskiej*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 41, s. 219-226.
- Archiwum 214..., Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Urząd Katastralny w Środzie Śląskiej 1864-1944, sygn. 214. Gebedesteurrolle des Gemeindebezirks Neumarkt 1895-1909, Bd. I, nr 1-250.
- Archiwum 213..., Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Urząd Katastralny w Środzie Śląskiej 1864-1944, sygn. 213, Liegenschaftsbuch, Eigentumverzeichnis des Gemeindebezirks Neumarkt 1928 -1944.
- Atlas, 2003, A. Czachorowski (red.), *Atlas Historyczny Miast Polskich*, M. Młynarska-Kaletynowa (red.), tom IV, *Śląsk. Zeszyt 2, Środa Śląska*. Opracowali R. Eysymontt, M. Goliński przy współpracy M. Młynarskiej-Kaletynowej i Wojciecha Ziółkowskiego, Wrocław.
- Bimler K., 1940, *Die Schlesische Massive Wehrbauten*. Bd. 1, *Fürstenthum Breslau. Kreise Breslau, Neumarkt, Namslau*, Breslau.
- Brilling B., 1972, *Die Judische Gemeinde Mittelschlesiens. Entstehung und Geschichte*, Stuttgart.
- Drużyłowski E., 2001a, *Sprawozdanie z ratowniczych badań archeologiczno-architektonicznych na działce nr 68/4 przy ul. Kilińskiego, róg Daszyńskiego w Środzie Śląskiej*, Wrocław (maszynopis w archiwum Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków).
- Drużyłowski E., 2001b, *Sprawozdanie z ratowniczych badań archeologiczno-architektonicznych na pl. Wolności nr 62 w Środzie Śląskiej*, Wrocław (maszynopis w archiwum Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków).
- Einwohnerbuch, 1932, *Einwohnerbuch Stadt und Kreis Neumarkt*, Liegnitz.
- Einwohnerbuch, 1936, *Einwohnerbuch Stadt und Kreis Neumarkt*, Liegnitz.
- Frommer M., (b. d. w. [1959] ?), *Daten aus der Geschichte von Stadt und Kreis Neumarkt i. Schles. (von 1201 bis 1958)*, Velen.
- Heyne J., 1845, *Urkundliche Geschichte der Königlichen Immediat-Stadt Neumarkt*, Glogau.
- Keil W., 1930, *Pavel die Geschichte einer Brauerfamilie von ihrem ersten Auftreten in*

Schlesien um 1700 bis zur Gegenwart, Neumarkt.

Kindler P., 1907, *Geschichte der Stadt Neumarkt*, t. II, Neumarkt.

Kindler P., 1934, *Geschichte der Stadt Neumarkt*, t. I, wyd. 2, Neumarkt.

Meinardus O., 1906, *Das Neumarkter Rechtsbuch und andere Neumarkter Rechtsquellen*, Breslau.

USC – Urząd Stanu Cywilnego w Środzie Śląskiej. Urodzenia: 1909, 1916, 1919, 1921.
Zgony: 1914, 1921.

Zieliński W., Niemczyński D., 2008, *Dokumentacja geotechniczna z badań podłoża gruntowego pod projektowany Ośrodek Zdrowia na działce nr 111/1 przy ul. Kilińskiego w m. Środa Śląska*, Wrocław (maszynopis w archiwum Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków).

Zmarzły F., 1935, *Die Neumarkter Stadtmauer*, Kreiskalender Neumarkt für den Jahr 1935, Neumarkt.

Dziennik badań archeologiczno-geotechnicznych

kwiecień-maj 2008 r.

Rozmowy Muzeum Regionalnego w Środzie Śląskiej z Inwestorem w sprawie zakresu i sposobu prowadzenia badań archeologicznych wyprzedzających planowaną inwestycję. Sporządzenie kwerendy archiwalnej terenu przeznaczzonego pod przyszły budynek.

18.06.2008 r.

Rozpoczęcie badań archeologicznych. Początek zdejmowania nadkładu ziemi w północno-zachodniej części działki nr 111/1 przy ul. Kilińskiego, na obszarze ok. 2-3 m². W dniu dzisiejszym trafiono najprawdopodobniej na zasyp, być może studni, a jego głębokość przekroczyła 4 m.

19.06.2008 r.

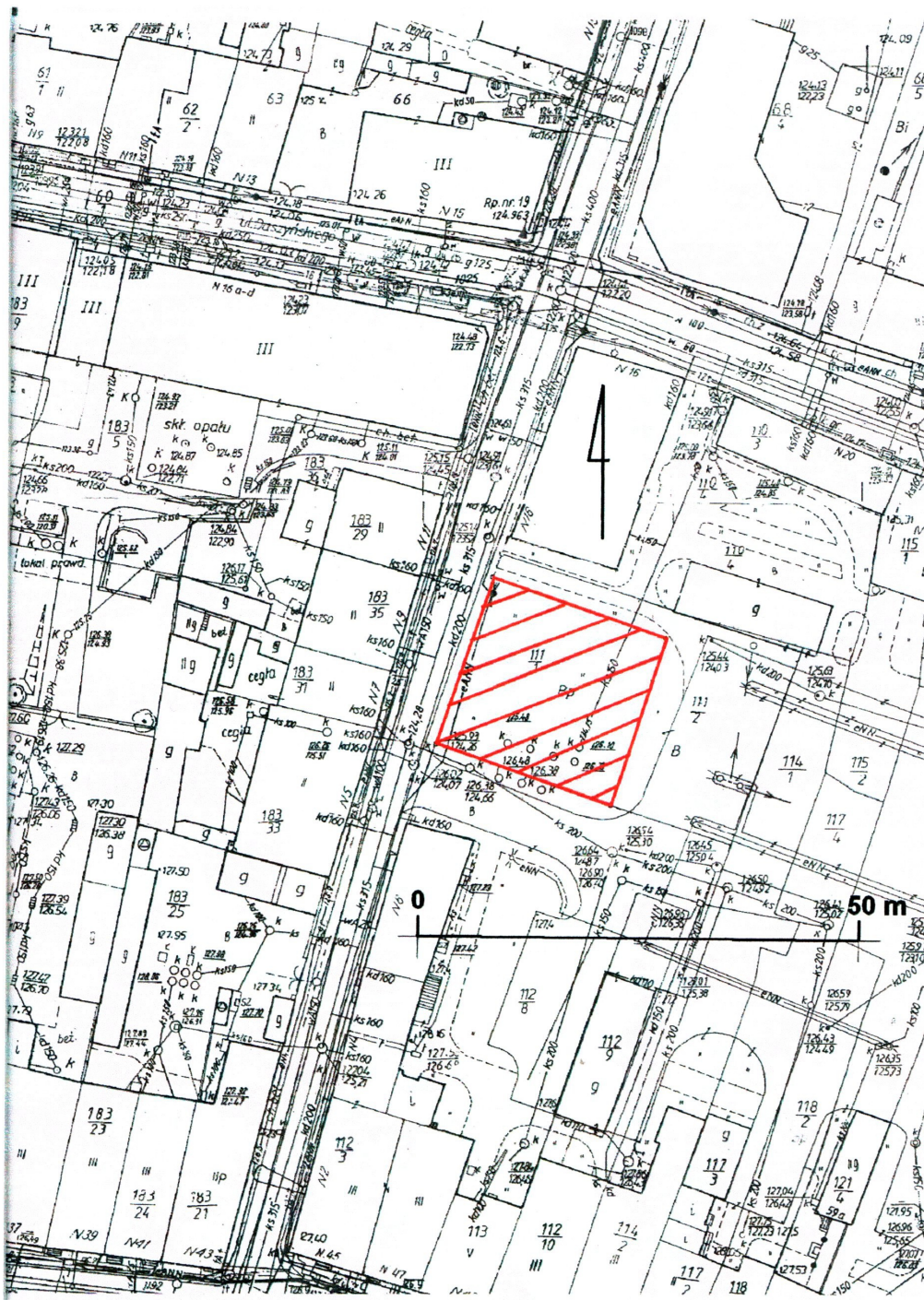
W związku z przypuszczeniem, że miąższość nawarstwień na całości badanej działki może przekroczyć 4 m (co podrożyłoby koszty inwestycji), Inwestor podjął decyzję o przerwaniu badań i wykonaniu odwiertów geotechnicznych mających na celu określenie miąższości nawarstwień archeologicznych i poziomu gruntu budowlanego.

09.07.2008 r.

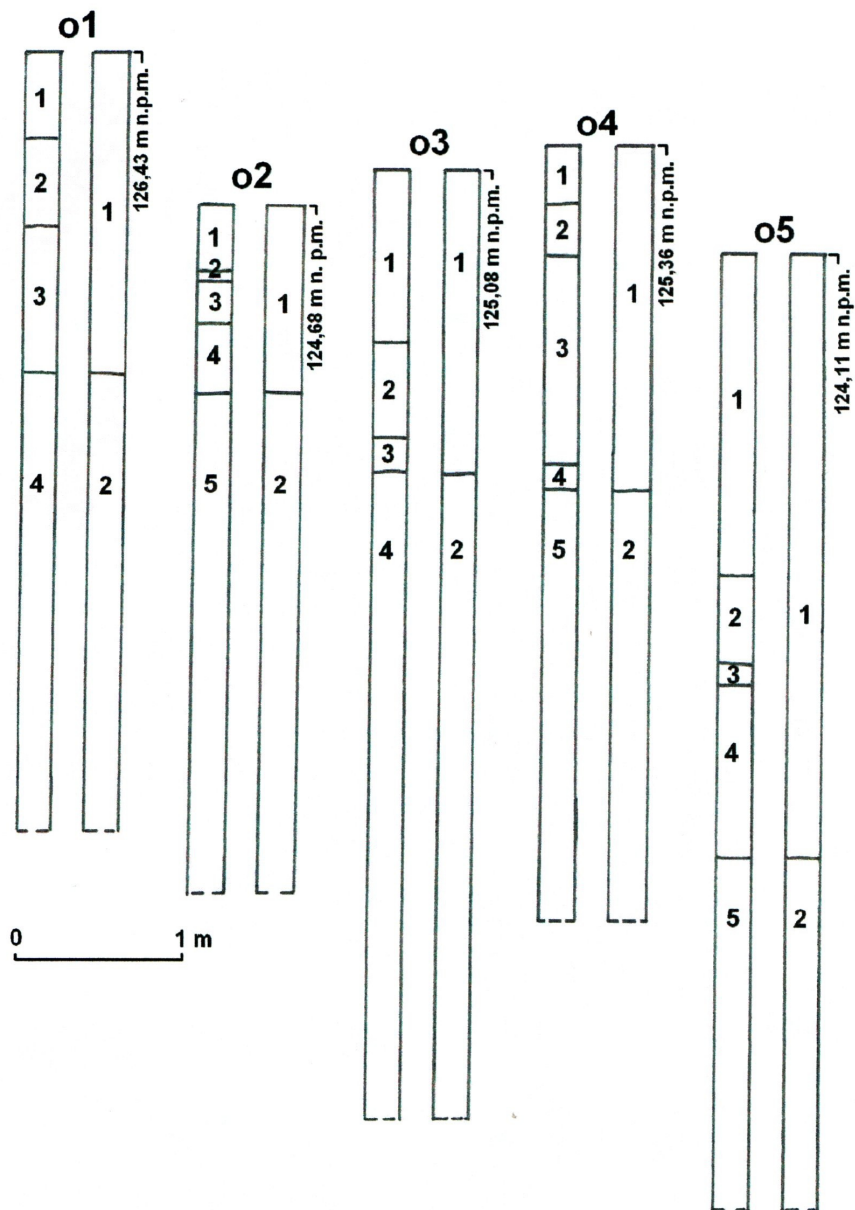
Wykonanie odwiertów geotechnicznych i prowadzenie przy tej okazji sondażowych badań archeologicznych. Wykonanie dokumentacji.

10.07.2008 r.

Informacja Inwestora o odstąpieniu od dalszych etapów prac ziemnych. Zakończenie na tym etapie badań archeologicznych.

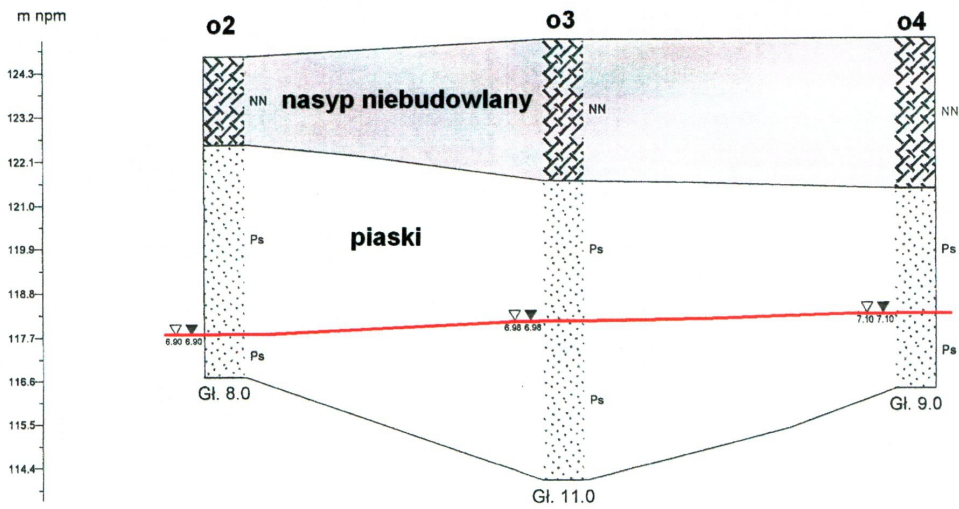

ryc. 2
Środa Śląska, ul. Kilińskiego – lokalizacja dz. nr 111/1 (kolor czerwony)

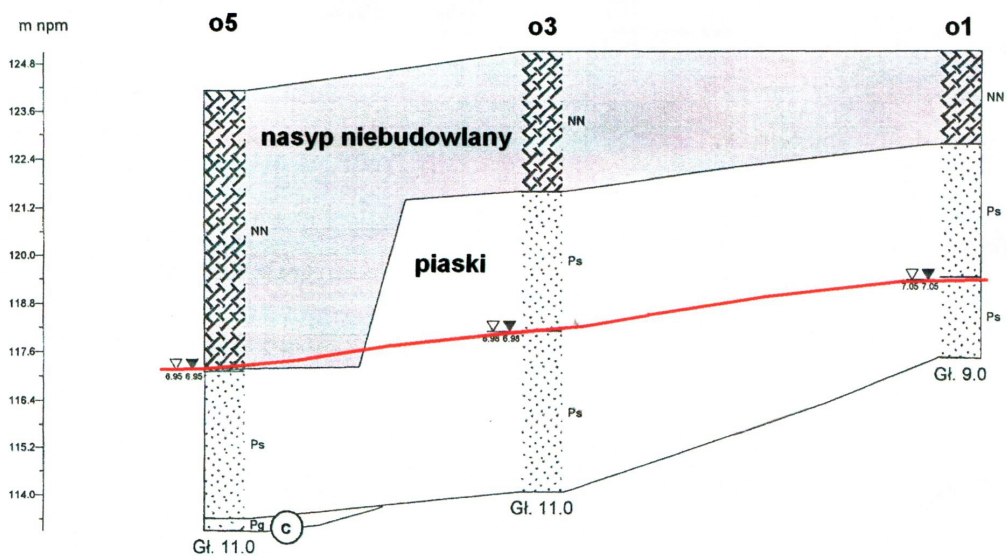

ryc. 4

Przekroje nawarstwień w odwiertach sondażowych 1-5. Poszczególne odwierty oznaczono: o1, o2, o3, o4, o5. Poniżej oznaczenia, po stronie lewej znajduje się schemat stratygrafii archeologicznej, po stronie prawej – geotechnicznej. Opisy w tekście

ryc. 5
Przekrój geotechniczny w osi odwiertów 2, 3, 4. Kolorem czerwonym zaznaczono poziom zwierciadła wody (wg Zieliński, Niemczyński 2008, zał. nr 3a). Uzupełnienia autorów niniejszego sprawozdania

ryc. 6
Przekrój geotechniczny w osi odwiertów 5, 3, 1. Kolorem czerwonym zaznaczono poziom zwierciadła wody (wg Zieliński, Niemczyński 2008, zał. nr 3b). Uzupełnienia autorów niniejszego sprawozdania

fol. 1 Sondaż archeologiczny wykonany w północno-zachodniej części działki nr 111/1

fol. 2 Sondaż archeologiczny wykonany w północno-zachodniej części działki nr 111/1

fot. 3 Prace przy odwiercie nr 1

fot. 4 Prace przy odwiercie nr 2

fot. 5 Prace przy odwiercie nr 3

fot. 6 Prace przy odwiercie nr 4

fot. 7 Prace przy odwiercie nr 5

fot. 8 Prace przy odwiercie nr 5